

शोधनिर्देशक
सहप्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य

गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गंगा सापकोटा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि **गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र **गंगा सापकोटाले** मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । धेरै मिहिनेतका साथ तयार पारिएको यस शोधकार्यको संयोजन तथा अध्ययन कार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष पेश गर्न सिफारिस गर्दछु ।

सहप्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६६/११/२६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०६६/१२/१

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा गंगा सापकोटाले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ।

मूल्याङ्कन समिति

- (१) प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
(विभागीय प्रमुख)
- (२) प्रा. मोहनराज शर्मा
(बाह्य परीक्षक)
- (३) सहप्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य
(शोधनिर्देशक)

कृतज्ञताज्ञापन

साहित्यकार गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु सहप्रा. कृष्णप्रसाद आचार्यको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो व्यवहारिक तथा शैक्षिक कार्यको व्यस्ततामा रहँदा रहँदै पनि मलाई उचित समय निकाली आवश्यक सल्लाह-सुझाव तथा समुचित मार्गनिर्देशन दिदै प्रस्तुत शोधकार्यलाई यस रूपमा ल्याउन सहयोग गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकार्य गर्नका लागि अनुमतिप्रदान गर्नुहुने तथा आवश्यक सल्लाह-सुझाव दिनुहुने आदरणीय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदीज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यसैगरी शोधपत्र लेखनमा सुझाव र सल्लाह दिनुहुने श्रद्धेय गुरुहरू प्रा. मोहनराज शर्मा, डा. कृष्णहरि बराल, उप-प्रा. जीवेन्द्रदेव गिरी र गोविन्दप्रसाद शर्मा तथा शोधपत्र लेखनको क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुरलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी अनुसन्धानको क्रममा सहयोग गर्नु हुने निबन्धकार गङ्गाप्रसाद उप्रेतीप्रति कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

जीवनको प्रारम्भदेखि नै कर्म क्षेत्रमा अनवरत लाग्न प्रेरणा, प्रेम र परिवेश प्रदान गर्नुहुने परमपूज्य पिता तारानाथ सापकोटा, माता भागिरथी सापकोटाप्रति म हार्दिक श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी उच्च शिक्षाको यस अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउन प्रत्येक पाइलामा मार्गनिर्देश गर्नुहुने आदरणीय दाजुहरू रामलाल सापकोटा, ध्रुवराज सापकोटा, ज्ञानहरि सापकोटा, नारायण सापकोटा, भाउजूहरू कमला सापकोटा, कोपिला सापकोटा, दिदीहरू जमुना भण्डारी, मीना सापकोटा, भिनाजु हरिप्रसाद भण्डारी, भाइ भीष्म सापकोटा, सुरज भण्डारी, बहिनीहरू शिक्षा सापकोटा, रक्षा सापकोटा, ज्योती भण्डारी, उषा भण्डारी, गोमा भण्डारीप्रति पनि कृतज्ञ छु । शोध लेखनका क्रममा आ-आफ्नो स्थानबाट सहयोग गर्नुहुने मित्र सरस्वती गैरे, हरि वाग्ले, गीता भुषाल, दुर्गाकुमारी भण्डारी, कोपिला राई, नारायण खनाल, शालिकराम घिमिरे तथा सम्पूर्ण मित्रहरूमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र शुद्धसँग टङ्कण गरिदिनु हुने पर्फेक्ट कम्प्युटरका श्री कुशु घले तथा वृष रावललाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष सविनय पेश गर्दछु ।

गंगा सापकोटा

नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

क्रमाङ्क ११५

शैक्षिक सत्र २०६३/०६५

मिति २०६६/११/२६

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद शोधपत्रको परिचय

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	समस्याकथन	३
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	३
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधकार्यको औचित्य	५
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.९	शोधविधि	६
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	६

दोस्रो परिच्छेद हास्यव्यङ्ग्य सिद्धान्त

२.१	हास्यव्यङ्ग्यको स्वरूप	७
२.२	हास्यव्यङ्ग्य सिद्धान्त	७
२.३	पूर्वीय साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य	८
२.३.१	पूर्वीय साहित्यमा हास्य र यसका भेद	८
२.३.२	पूर्वीय साहित्यमा व्यङ्ग्य	११
२.४	पाश्चात्य साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य	१३
२.४.१	पाश्चात्य साहित्यमा हास्य र यसका भेद	१३
२.४.२	पाश्चात्य साहित्यमा व्यङ्ग्य	१६
२.५	हास्यव्यङ्ग्यसम्बन्धी नेपाली मान्यता	१७
२.६	निष्कर्ष	१८

तेस्रो परिच्छेद

नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको पृष्ठभूमि र विकास

३.१	नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको पृष्ठभूमि	१९
३.२	नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको विकास	२१
३.३	निष्कर्ष	२६

चौथो परिच्छेद

गङ्गाप्रसाद उप्रेतीको हास्यव्यङ्ग्य यात्रा र निबन्धात्मक कृतिमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन

४.१	गङ्गाप्रसाद उप्रेतीको हास्यव्यङ्ग्य यात्रा	२७
४.२	गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धात्मक कृतिमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन	२९

४.३	‘स्मृतिको छालमा इटाली’ नियात्रा सङ्ग्रहमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन ----	३०
	४.३.१ परिचय -----	३०
	४.३.२ विषयवस्तु -----	३१
	४.३.३ भाषाशैली -----	३२
	४.३.४ उद्देश्य -----	३२
	४.३.५ निष्कर्ष -----	३३
४.४	‘तिब्बतमा दश दिन’ नियात्रा सङ्ग्रहमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	३३
	४.४.१ परिचय -----	३३
	४.४.२ विषयवस्तु -----	३४
	४.४.३ भाषाशैली -----	३५
	४.४.४ उद्देश्य -----	३५
	४.४.५ निष्कर्ष -----	३५
४.५	‘नामको खोल’ निबन्ध सङ्ग्रहका निबन्धहरूको अध्ययन -----	३६
	४.५.१ ‘लाहुरे दाइको रेलिमाइ - रेलिमाइ’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	३६
	४.५.१.१ परिचय -----	३६
	४.५.१.२ विषयवस्तु -----	३७
	४.५.१.३ भाषाशैली -----	३८
	४.५.१.४ उद्देश्य -----	३८
	४.५.१.५ निष्कर्ष -----	३९
	४.५.२ ‘ऐनाको आकार र प्रतिबिम्बको आकृति’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	३९
	४.५.२.१ परिचय -----	३९
	४.५.२.२ विषयवस्तु -----	३९
	४.५.२.३ भाषाशैली -----	४०
	४.५.२.४ उद्देश्य -----	४१
	४.५.२.५ निष्कर्ष -----	४१
	४.५.३ ‘तेरा कुरा इस्’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	४१
	४.५.३.१ परिचय -----	४१
	४.५.३.२ विषयवस्तु -----	४२
	४.५.३.३ भाषाशैली -----	४३
	४.५.३.४ उद्देश्य -----	४४
	४.५.३.५ निष्कर्ष -----	४४
	४.५.४ ‘लेखक बन्ने रहरमा’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	४४
	४.५.४.१ परिचय -----	४४
	४.५.४.२ विषयवस्तु -----	४५
	४.५.४.३ भाषाशैली -----	४६
	४.५.४.४ उद्देश्य -----	४६
	४.५.४.५ निष्कर्ष -----	४६
	४.५.५ ‘बरालिने रोग’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन -----	४७
	४.५.५.१ परिचय -----	४७
	४.५.५.२ विषयवस्तु -----	४७

	४.५.५.३ भाषाशैली-----	४८
	४.५.५.४ उद्देश्य-----	४८
	४.५.५.५ निष्कर्ष-----	४९
४.५.६	‘विचरा रामेश र मञ्जुलहरू’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन	४९
	४.५.६.१ परिचय-----	४९
	४.५.६.२ विषयवस्तु-----	४९
	४.५.६.३ भाषाशैली-----	५०
	४.५.६.४ उद्देश्य-----	५१
	४.५.६.५ निष्कर्ष-----	५१
४.५.७	‘हामी सबै रत्नाकरहरू’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन-----	५१
	४.५.७.१ परिचय-----	५१
	४.५.७.२ विषयवस्तु-----	५२
	४.५.७.३ भाषाशैली-----	५३
	४.५.७.४ उद्देश्य-----	५३
	४.५.७.५ निष्कर्ष-----	५४
४.५.८	‘नामको खोलमा मान्छेको मोल’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन	५४
	४.५.८.१ परिचय-----	५४
	४.५.८.२ विषयवस्तु-----	५४
	४.५.८.३ भाषाशैली-----	५५
	४.५.८.४ उद्देश्य-----	५६
	४.५.८.५ निष्कर्ष-----	५६
४.५.९	‘गोविन्दको सपना’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन-----	५६
	४.५.९.१ परिचय-----	५६
	४.५.९.२ विषयवस्तु-----	५७
	४.५.९.३ भाषाशैली-----	५७
	४.५.९.४ उद्देश्य-----	५८
	४.५.९.५ निष्कर्ष-----	५८
४.५.१०	‘अखबारको सिरानीमा माउसुली’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन	५९
	४.५.१०.१ परिचय-----	५९
	४.५.१०.२ विषयवस्तु-----	५९
	४.५.१०.३ भाषाशैली-----	६०
	४.५.१०.४ उद्देश्य-----	६०
	४.५.१०.५ निष्कर्ष-----	६१
४.५.११	‘हीरा मेरो साथी’ निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको अध्ययन-----	६१
	४.५.११.१ परिचय-----	६१
	४.५.११.२ विषयवस्तु-----	६२
	४.५.११.३ भाषाशैली-----	६३
	४.५.११.४ उद्देश्य-----	६३
	४.५.११.५ निष्कर्ष-----	६३
४.६	हास्यव्यङ्ग्य परम्परामा गङ्गाप्रसाद उप्रेती-----	६४
४.७	निष्कर्ष-----	६६

पाँचौं परिच्छेद

गङ्गाप्रसाद उप्रेतीका निबन्धात्मक प्रवृत्तिहरूको अध्ययन

५.१	समसामयिक यथार्थको प्रकटीकरण	६७
५.२	निजात्मकता	६७
५.३	सामाजिक विकृतिमाथि व्यङ्ग्य	६८
५.४	राजनैतिक विकृतिमाथि व्यङ्ग्य	६८
५.५	धार्मिक विकृतिमाथि व्यङ्ग्य	६८
५.६	शैक्षिक विकृतिमाथि व्यङ्ग्य	६९
५.७	सांस्कृतिक विकृतिमाथि व्यङ्ग्य	६९
५.८	चेतनामूलक अभिव्यक्ति	६९
५.९	शैलीगत विविधता	७०
५.१०	भाषिक सरलता	७०

छैटौं परिच्छेद

उपसंहार

सन्दर्भसामग्रीसूची

सङ्क्षेपीकरण

अप्र.	:	अप्रकाशित
आइ.एन.जी.ओ.	:	इन्टरनेसनल नन् गभर्मेन्ट अर्गनाइजेसन
उप.प्रा.	:	उपप्राध्यापक
एन्.जी.ओ.	:	नन् गभर्मेन्ट अर्गनाइजेसन
एम्.ए.	:	मास्टर्स अफ आर्ट्स
एस्.एम्.	:	सगरमाथा मल्टिपल
क्र.सं.	:	क्रम सङ्ख्या
चौ.सं.	:	चौथो संस्करण
डा.	:	डाक्टर
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ते.सं.	:	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	:	दोस्रो संस्करण
ने.के.वि.	:	नेपाली केन्द्रीय विभाग
प्रा.	:	प्राध्यापक
पृ.	:	पृष्ठ
पृ.सं.	:	पृष्ठ सङ्ख्या
वि.सं.	:	विक्रम संवत्
वी.एल.	:	व्याचलर्स अफ ल
सन्	:	इश्वी सम्वत्
सम्पा.	:	सम्पादक
सहप्रा.	:	सहप्राध्यापक